

MOŽETE LI MOM DETETU DA POMOGNETE DA SE ZAPOSLE?

**Prikaz knjige Ričarda Makgregora: *Partija: tajni svet kineskih komunističkih vođa*
(Richard McGregor, *The Party: The Secret World of China's Communist Rulers*)**

Hruščovljev govor iz 1956. u kojem je optužio Staljina za zločine bio je politički čin od koga, po rečima njegovog biografa Vilijama Taubmana, „sovjetski režim nikada u potpunosti nije uspeo da se oporavi, a ni Hruščov“. Iako očigledno oportunistički, bilo je jasno da je taj govor predstavljao i jednu vrstu nesmotrenog preterivanja koje se ne može objasniti u smislu političke strategije. Govor je toliko uzdrmao dogmu o nepogrešivosti vođstva da je čitava nomenklatura utonula u privremenu paralizu. Desetak delegata onesvestilo se tokom govora i morali su da ih iznesu iz sale i ukažu im medicinsku pomoć; jedan od njih, Boleslav Bjerut, generalni sekretar-čvrstorukaš Poljske komunističke partije, umro je od srčanog udara. Uzorni staljinistički pisac Aleksandar Fadejev ubio se nekoliko dana kasnije. Suština toga nije da su oni bili „pošteni komunisti“: mnogi od njih bili su surovi manipulatori bez ikakvih iluzija o sovjetskom režimu. Ono što se raspalo bila je njihova „objektivna“ iluzija, slika „velikog Drugog“ kao pokriće na osnovu koga su oni mogli da ispoljavaju svoju nemilosrdnost i žudnju za moći. Svoju veru oni su bili preneli na ovog Drugog, koji je, kako se činilo, verovao u njihovo ime. Sada se taj njihov opunomoćenik rastočio.

Hruščov je preduzeo rizik verujući da će njegovo (ograničeno) priznanje ojačati komunistički pokret, i na kratke staze bio je u pravu: uvek se treba setiti da je Hruščovljevo doba bilo poslednji period autentičnog komunističkog poleta, vere u komunistički projekat. Kada je, Hruščov tokom posete SAD, 1959. godine, rekao sekretaru za poljoprivredu SAD: „Vaši unuci živeće u komunizmu“, on je time ispoljio uverenje celokupne sovjetske nomenklature. Čak i kad je Gorbačov pokušao sa još radikalnijom konfrontacijom sa prošlošću (i Buharin je bio rehabilitovan među ostalima), Lenjin je ostao nedodirljiv, a Trocki je i dalje bio nepoželjna ličnost.

Uporedimo ove događaje s kineskim načinom da se raskrsti s maoističkom prošlošću. Kao što Ričard Makgregor pokazuje u knjizi *Partija*, „reforme“ Denga Ksjaopinga odvijale su se na radikalno različit način. U organizaciji ekonomije (i, do izvesne mere, kulture), napušteno je ono što se obično podrazumevalo pod „komunizmom“ i otvorile su se kapije onome što se na Zapadu nazivalo „liberalizacijom“: privatnom vlasništvu, trci za profitom, životnom stilu zasnovanom na hedonističkom individualizmu itd. Partija je zadržala isključivo vođstvo, ne putem doktrinarne ortodoksije (u zvaničnom diskursu, konfučijanska ideja o Harmoničnom društvu zamenila je gotovo sva spominjanja komunizma), već obezbeđujući Komunističkoj partiji status jedinog garanta stabilnosti i napretka Kine.

Jedna od posledica te potrebe Partije da zadrži hegemoniju jeste strogo nadziranje i propisivanje načina na koji je kineska istorija predstavljana, pogotovo istorija protekla dva sto-

leća. Priča koja se u državnim medijima, kao i u istorijskim knjigama i tekstovima, beskraino reciklirala jeste priča o ponižavanju Kine, koje je navodno počelo Opijumskim ratovima sredinom XIX veka i završilo se tek pobedom komunista 1949. godine. Biti rodoljub tako je značilo podržavati vladavinu Komunističke partije. Ali kada se istorija upotrebljava u svrhu legitimnosti, ona ne može da izdrži nikakvu temeljniju samokritiku. Kinezi su naučili lekciju Gorbačovljevog neuspeha: potpuno priznanje o „zločinima utemeljitelja“ srušice čitav sistem: oni se ne smeju izneti na videlo. Istini za volju, bila su žigosana neka maoistička „preterivanja“, kao i „greške“ (Veliki skok unapred i rasprostranjena glad koja je usledila posle toga; Kulturna revolucija), a Dengova procena Maove uloge (70 odsto pozitivna i 30 odsto negativna) utemeljena je u zvaničnom diskursu. Međutim, ova procena zapravo je predstavljala samo obavezan zaključak koji svaku dalju diskusiju ili razradu čini izlišnom. Mao može da bude 30 odsto negativan, ali on će i dalje biti slavljn kao otac-osnivač nacije, njegovo telo i nadalje će biti u mauzoleju, a njegov lik na svakoj novčanici. Ovo je sasvim jasan slučaj fetišističkog prećutkivanja: svi znaju da je Mao pravio greške i prouzrokovao veliku patnju, pa ipak njegov lik ostaje čudesno neokaljan. Na ovaj način, kineskim komunistima ostaju i jare i pare: ekonomska liberalizacija združena je sa nastavkom vladavine Partije.

Kako sve to funkcioniše u praksi? Kako se hegemonija Partije udružuje s modernim državnim aparatom, neophodnim za regulisanje bujajuće tržišne ekonomije? Kakvu institucionalnu realnost sadrži zvanični slogan da su berzanska dostignuća (visok povraćaj uložnih sredstava) način borbe za socijalizam? Ono što se odvija u Kini nije samo jednostavno združivanje privatne kapitalističke ekonomije i komunističke političke moći. Na jedan ili drugi način, država i Partija poseduju veliku većinu kineskih kompanija, pogotovo onih najvećih i upravo Partija od njih zahteva da dobro posluju na tržištu. Da bi rešio ovu očiglednu protivurečnost, Deng je izmoghao jedinstven dualistički sistem: „Kao organizacija, Partija je s one strane zakona, i iznad njega.“ Hi Vajfeng, profesor prava iz Pekinga, kaže Makgregoru: „Trebalo bi da Partija poseduje zakonu podložan identitet, to jest, predstavnika koji bi mogao biti tužen, ali ona čak nije ni registrovana kao organizacija. Partija zapravo postoji van zakonskog sistema.“ „Čini se da je teško“, piše Makgregor, „sakriti organizaciju tako veliku poput Kineske komunističke partije, ali ona tu svoju ulogu iz senke neguje veoma pažljivo.“ Veliki partijski ogranci koji kontrolišu osoblje i medije namerno se ne ističu u javnosti. Partijski komiteti (poznati kao „vodeće male grupe“) koji propisuju politiku ministarstvima (ona zauzvrat imaju zadatak da je sprovode), sjajno funkcionišu. O načinu nastanka svih ovih komiteta, a u mnogim slučajevima i o samom njihovom postojanju, retko se govori u državno kontrolisanim medijima, a još ređe se raspravlja o načinu na koji oni donose odluke.

Jedna anegdota iz vremena Deng Ksijaopinga pokazuje svu uvrnutost partijske hijerarhije. Deng je još bio živ, mada se bio povukao sa položaja generalnog sekretara, kada je jedan od najviših funkcionera odstranjen sa položaja. Zvaničan razlog bio je da je, u jednom intervjuu sa stranim novinarom, odao državnu tajnu: da je Deng i dalje vrhovni autoritet i da upravo on donosi sve odluke. Zapravo, svi su znali da Deng i dalje vuče sve konce; jedino nikada nije dozvoljeno da se to zvanično prizna. Ta tajna nije bila jednostavno tajna: ona je bila javna tajna. Tako je i danas: nije stvar u tome da od naroda treba kriti da skrivene partijske strukture upravljaju državnim telima: ljudi treba da budu potpuno svesni da taj skriveni sistem upravljanja postoji.

Vlada i ostali državni organi, „koji se prividno ponašaju umnogome poput onih u mnogim zemljama“ u središtu su dešavanja: Ministarstvo finansija predlaže budžet, sudovi donose presude, univerziteti podučavaju i dodeljuju diplome, sveštenici obavljaju službe. Tako, s jedne strane, imamo zakonit sistem, vladu, izabranu narodnu skupštinu, pravosuđe, vladavinu zakona itd. Ali, s druge strane – kao što pokazuje zvanični termin „partijsko i državno vođstvo“ – „Partija“ je uvek na prvom mestu, sveprisutna, ali uvek u senci. Dodeljivanje Nobelove nagrade Liju Ksjaobou zapravo je ukazivanje na tenzije i antagonizme koji bujaju ispod površine slike o kineskom uspehu, ali i podsetnik da bi jednostavna transformacija Kine u parlamentarnu demokratiju najverovatnije pre intenzivirala ove antagonizme nego ih rešila.

Postoje, naravno, mnoge države, neke čak i formalno demokratske, u kojima poluprikrivene vrhuške kontrolišu vlade; u aparthejskoj Južnoj Africi, na primer, bio je to Brederbond. Kineski slučaj je jedinstven samo zato što je ova dvojakost moći, javne i prikrivene sfere, sama po sebi institucionalizovana.

Imenovanja na ključna mesta – u Partiji i državnim organima, ali i u velikim preduzećima – određuje jedno partijsko telo, Centralni komitet, čije glavno sedište u Pekingu nema javno poznate brojeve telefona niti ikakav spoljni znak postojanja. Odluke Centralnog komiteta, jednom donesene, prosleđuju se zakonskim organima – državnim savetodavnim telima, menadžerskim odborima itd. – koji zatim prolaze kroz ritual potvrđivanja ovih odluka putem glasanja. Ova dvostruka procedura – prvo partijska, onda i državna – provodi se na svakom nivou. I o glavnim smernicama ekonomske politike prvo se raspravlja u Partiji, potom partijske odluke sprovode državni organi. Jaz između Partije i države najočigledniji je u borbi protiv korupcije: kada postoji sumnja da je neki visoki funkcioner umešan u korupciju, Centralna komisija za disciplinski nadzor, organ Partije, istražuje optužbe neopтереćena zakonskim pojedinostima: osumnjičeni mogu biti kidnapovani, podvrgnuti grubom ispitivanju i držani u pritvoru do šest meseci. Presuda do koje se na kraju dolazi neće zavisi samo od činjenica već i od složenih zakulisnih pregovora između različitih partijskih klika, i samo ako se funkcioner proglasi krivim, biće predat zakonitim državnim organima. Ali dotad je sve već odlučeno i sudski proces je obična formalnost – jedino se (ponekad) o stepenu krivice može diskutovati.

Ironija je u tome što je sama Partija, odnosno njeno složeno mešetarenje skriveno od očiju javnosti, prvobitni izvor korupcije. Unutrašnji krug, koji se sastoji od najviših partijskih i državnih funkcionera, kao i od onih koji vode industriju, komunicira međusobno putem specijalne telefonske mreže, „Crvenog mehanizma“ – a posedovanje jednog od tih nejavnih telefonskih brojeva jasan je znak statusa. Jedan zamenik ministra kaže Makgregoru da „više od polovine poziva koje on prima posredstvom ‘Crvenog mehanizma’ zapravo čine zahtevi za razne usluge koje traže viši partijski zvaničnici, kao i molbe tipa: ‘Možete li mom sinu, ćerki, nećaku, rođaku ili dobrom prijatelju itd. da pomognete da se zaposli?’“

Na kongresu Partije, koji se održava otprilike svakih osam godina, nova izvršna vlast – devet članova Stalnog odbora Politbira – predstavlja se kao *fait accompli*. Procedura selekcije podrazumeva složene zakulisne pregovore; okupljeni delegati, koji nisu unapred obavешteni o tome ko će biti predložen, formalno se pozivaju da glasaju o izboru, ali ga uvek jednoglasno odobravaju. Najmoćnija ličnost u Partiji po pravilu (ali ne uvek) objedinjuje tri zvanja: predsednika republike, generalnog sekretara Partije i predsedavajućeg Centralne vojne službe (vojni glavešina). Poslednja dva zvanja mnogo su važnija od pr-

vog. Narodna oslobodilačka vojska je u potpunosti politizovano telo, u skladu sa Maoovim načelom da „Partija upravlja topovima“. U buržoaskim državama, vojska bi trebalo da je apolitična, neutralna sila koja štiti ustavni poredak; za kineske komuniste, takva depolitizovana vojska bila bi najveća moguća pretnja, jer je upravo ona garant da će država ostati podređena Partiji. Što se tiče delovanja vojske, ona funkcioniše u nekoj vrsti delikatne ravnoteže između sile i protokola. S obzirom da Partija deluje iznad zakona, složen niz nepisanih pravila upravlja postupcima ljudi, i od njih se očekuje da slede odluke partije.

Ideja o partijskoj državi ne može da prati sve složenosti komunizma XX veka: jaz između Partije i države je stalan, a Partija funkcioniše kao prikriiveni dvojniki države. Disidenti pozivaju na novu politiku distanciranja Partije od države, ali oni ne shvataju da je upravo ta distanciranost srž Partije: ona otelovljava fundamentalno nepoverenje u državu, njene organe i mehanizme, kao da je potrebno da oni neprekidno budu kontrolisani i zauzdavani. Pravi komunisti XX veka nikada u potpunosti ne prihvata državu: on prihvata postojanje jednog posredničkog tela, imunog prema zakonu, koje ima moć da nadgleda aktivnosti države.

Ovakav model će, svakako, biti kritikovan kao nedemokratski. Etičko-politička sklonost prema demokratskom modelu gde su partije – bar formalno – podvrgnute mehanizmima države pada u zamku „demokratske fikcije“. Ova sklonost ignoriše činjenicu da i u „slobodnom“ društvu postoje dominacija i svojevoljno potčinjavanje, ali su smešteni u „apolitičnu“ ekonomsku sferu vlasničke i menadžerske moći. Distanciranost Partije od državnog aparata i njena sposobnost da deluje bez zakonskih ograničenja pruža, s druge strane, jedinstvenu mogućnost: „nelegalna“ aktivnost može se preduzeti ne samo u interesu tržišta nego – ponekad – i u interesu radnika. Na primer, kada je svetska ekonomska kriza potresla Kinu 2008. godine, instinktivna reakcija kineskih banaka bila je da slede obazriv pristup Zapadnih banaka i da radikalno obustave pozajmice kompanijama koje su želele da šire posao. Međutim, Partija je nezvanično (nijedan zakon nije to legalizovao), jednostavno naredila bankama da nastave da daju kredite, i tako je uspela – bar zasad – da održi rast kineske ekonomije. Da navedemo još jedan primer: Zapadne vlade žale se da njihove industrije ne mogu da se takmiče sa kineskim u proizvodnji zelene (čiste) tehnologije, jer kineske kompanije dobijaju finansijsku pomoć od svoje vlade. Ali šta je tu loše? Zašto Zapad jednostavno ne sledi Kinu i čini to isto?

Ali Kina nije Singapur (mada ni Singapur nije mnogo bolji): ona nije stabilna zemlja sa autoritarnim režimom koji garantuje harmoničnost i drži kapitalizam pod kontrolom. Sva-ke godine, vojska i policija moraju da uguše na hiljade pobuna radnika, zemljoradnika i etničkih manjina. Nije ni čudo što zvanična propaganda panično nastoji da održi ideju o harmoničnom društvu: ova preteranost svedoči upravo suprotno, o pretnji haosom i neredom. Treba imati na umu osnovno načelo staljinističke hermeneutike: pošto zvanični mediji ne izveštavaju otvoreno o neprilikama, najpouzdaniji način da se one otkriju jeste da se obrati pažnja na kompenzacijska preterivanja u okviru državne propagande: što se više hvali „harmoničnost“, to u stvarnosti ima više haosa i sukobljavanja. Kina jedva da održava kontrolu. Ona pretila da eksplodira.

Izvornik: London Review of Books, sv. 32, br. 20, 21. oktobar 2010.

*(S engleskog preveo **Borivoj Gerzić**)*